

ภาวะและปัญหาที่เกิดขึ้นกับการอุทิศร่างกาย เพื่อการศึกษาทางการแพทย์ในปัจจุบัน

สิทธิพร แอกทอง*

Agthong S. Current situation and problems of cadaver donation. Chula Med J 1999 Jul; 43(7): 451 - 5

Nowadays, cadavers are widely accepted to be tremendously valuable for medicine in several ways, such as the training of physicians or other medical personnel, knowledge expansion in surgical anatomy and research development aimed to improve medical treatments. As a result, more cadavers are needed to serve these purposes. However, the volume of cadaver donation has slightly increased, or at best remains stable. Donations do not correspond with current need. There may be an inadequacy problem in the near future. In this paper the present situation is discussed using the current status encountered in the Department of Anatomy, Faculty of Medicine, Chulalongkorn University as an example, and related problems are analyzed. Furthermore, possible solutions to the problems are also presented. If the problems and solutions are understood, and if good coordination is obtained, this crucial problem may be alleviated or completely solved.

Key words: Cadaver , Donation.

Reprint request : Agthong S. Department of Anatomy, Faculty of Medicine, Chulalongkorn University, Bangkok 10330, Thailand.

Received for publication. Jun10,1999.

ในปัจจุบันผู้คนในสังคมต่างตกอยู่ภายใต้กระแสวัตถุนิยมที่นับวันจะรุนแรงยิ่งขึ้น วัตถุนิยมนี้ส่งผลให้คุณค่าของคุณธรรมความดีถูกละเลยไป จิตใจเต็มไปด้วยความโลภ แก่งแย่งชิงดีชิงเด่นและเห็นแก่ประโยชน์ของตนเองเป็นที่ตั้ง คนจึงมุ่งประพฤติตนเป็นผู้รับมากกว่าผู้ให้ การหาผู้ให้ที่ยิ่งใหญ่จึงยากยิ่งในทุกวันนี้

การอุทิศร่างกายเพื่อการศึกษา นับเป็นการให้ที่ยิ่งใหญ่อย่างหนึ่ง ซึ่งแสดงถึงการเสียสละตนเองในวาระสุดท้ายเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เพื่อประโยชน์ของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่เบื้องหลัง โดยไม่อาลัยถึงร่างกายของตน ร่างกายของผู้อุทิศหรือที่เรียกว่า "อาจารย์ใหญ่" เหล่านี้ที่ทางภาควิชากายวิภาคศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยรับอุทิศมาได้รับการนำไปใช้ในการศึกษาในด้านต่าง ๆ คือ

1. การเรียนการสอนของนิสิตแพทย์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, นิสิตคณะ สหเวชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, นักศึกษาคณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลตำรวจและสภากาชาดไทย โดยเฉพาะการศึกษาของนิสิตแพทย์ อันเป็นวัตถุประสงค์ของการอุทิศร่างกาย ตั้งแต่เริ่มต้นของการก่อตั้งภาควิชากายวิภาคศาสตร์ในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2490⁽¹⁾

2. การวิจัยทางด้านมหากายวิภาคศาสตร์ (Gross anatomy) การวิจัยทางด้าน surgical anatomy และการวิจัยเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีและเครื่องมือแพทย์ในการผ่าตัดเพื่อลดการนำเข้าจากต่างประเทศ และเพิ่มการพึ่งพาตนเองให้มากขึ้น

3. โครงการฝึกอบรมของศูนยฝึกผ่าตัด ได้แก่ การฝึกอบรมฟื้นฟูความรู้ทางด้าน surgical anatomy ให้แก่แพทย์ประจำบ้าน การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อฝึกการผ่าตัดแบบใหม่ให้แก่ศัลยแพทย์สาขาต่าง ๆ⁽²⁾

ซึ่งประโยชน์ในข้อ 2 และ 3 นั้นจะดำเนินการโดยศูนยฝึกผ่าตัดจุฬาฯ ซึ่งเริ่มเปิดดำเนินการตั้งแต่วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ.2541 เป็นต้นมา นับว่าเป็นการใช้ร่างกายอาจารย์ใหญ่ไปในแนวทางใหม่โดยเน้นเพื่อการพัฒนาให้

สอดคล้องกับความก้าวหน้าของความรู้และเทคโนโลยีทางการแพทย์ในปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าโครงการต่าง ๆ ที่ได้นำอาจารย์ใหญ่ไปใช้นั้นล้วนแต่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการพัฒนาแพทย์ในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ นิสิตแพทย์ แพทย์ประจำบ้าน จนถึงแพทย์ผู้เชี่ยวชาญหรือแพทย์เฉพาะทาง เพื่อให้แพทย์มีความรู้ความสามารถทางวิชาชีพเป็นอย่างดีและใฝ่รู้พัฒนาตนเองให้ทันกับความก้าวหน้าทางวิชาการ อันเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม⁽³⁾ นอกจากนี้ยังช่วยในการพัฒนาบุคลากรทางการแพทย์ในสาขาอื่น คือ ทันตแพทย์ นักเทคนิคการแพทย์ และพยาบาล ซึ่งมีส่วนต่อการพัฒนาการสาธารณสุขของประเทศเช่นเดียวกับแพทย์ ดังนั้นการอุทิศร่างกายอาจารย์ใหญ่จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขของประเทศไทย

แม้เป็นที่น่ายินดีว่าปริมาณการอุทิศร่างกายและจำนวนร่างกายที่ได้รับเพื่อการศึกษาของอาจารย์ใหญ่ของภาควิชากายวิภาคศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นมีได้ลดลงตามกระแสวัตถุนิยมในปัจจุบันเลยกลับคงอยู่ในจำนวนที่มากเช่นเดิม (ตารางที่ 1) แต่จากปริมาณการใช้ร่างกายอาจารย์ใหญ่ที่ผ่านมา (ตารางที่ 2 และรูปที่ 1) และแนวโน้มในอนาคตที่จะมีการรับนิสิตแพทย์ปริญญาบัณฑิตเป็นจำนวนมาก รวมทั้งการจัดโครงการฝึกอบรมและโครงการวิจัยของศูนยฝึกผ่าตัดที่คาดว่าจะมีมากขึ้นและจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาต่อไป อาจทำให้จำนวนร่างกายที่ได้รับในปัจจุบันไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้ หากแนวโน้มจำนวนผู้แสดงความจำนงและร่างกายที่ได้รับยังคงตัวอย่างเช่นในปัจจุบัน

ดังนั้นเมื่อไม่สามารถลดการนำร่างกายอาจารย์ใหญ่ไปใช้ในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นดังกล่าวได้ เพื่อให้ปริมาณอาจารย์ใหญ่มีเพียงพอต่อไป ก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเพิ่มจำนวนการอุทิศร่างกายให้มากขึ้นหรือลดการสูญเสีย แต่จากปริมาณการอุทิศในช่วงเวลาที่ผ่านมา จะเห็นว่าคงที่หรือเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น (รูปที่ 1) ซึ่งน่าจะมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยด้วยกัน คือ

ตารางที่ 1. แสดงจำนวนผู้แสดงความจำนงอุทิศร่างกายและจำนวนร่างกายอาจารย์ใหญ่ที่รับมา เพื่อการศึกษา
ภาควิชากายวิภาคศาสตร์ ตั้งแต่ พ.ศ.2530 ถึง 2541

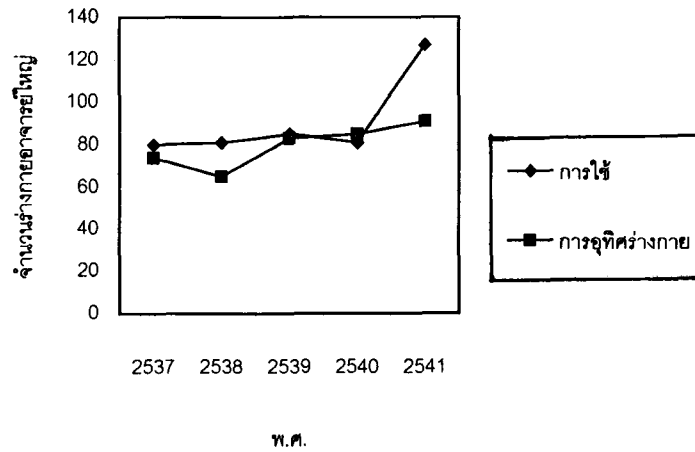
พ.ศ.	จำนวนผู้แสดงความจำนง	จำนวนร่างกายที่ได้รับ
2530	2,825	87
2531	2,942	93
2532	2,285	83
2533	1,855	38*
2534	1,153	81
2535	1,250	76
2536	1,305	80
2537	1,450	74
2538	1,470	65
2539	1,303	83
2540	3,048	85
2541	2,881	91

*หมายเหตุ พ.ศ. 2533 ประกาศงดรับศพเนื่องจากอ่างตองอาจารย์ใหญ่เต็ม

ตารางที่ 2. แสดงจำนวนร่างกายอาจารย์ใหญ่ที่นำไปใช้ในด้านต่าง ๆ ในระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2537- 2541)

พ.ศ.	การเรียนการสอน					ศูนยฝึกผ่าตัด	รวม
	จุฬาฯ	ทันตฯ	มศว.	สหเวช	อื่นๆ		
2537	31	15	20	-	14	-	80
2538	33	17	20	-	11	-	81
2539	34	17	20	6	8	-	85
2540	29	18	20	6	8	-	81
2541	37	22	20	5	10	33	127

- หมายเหตุ**
1. ร่างกายที่ใช้ในกรณีอื่น ๆ คือ การทำชิ้นเนื้อใส่กล่องพลาสติก การทำกระดูกใช้เรียน การสาธิต หรือ ภาควิชาอื่นมาขอฝึกผ่าตัด
 2. ร่างกายที่ใช้ในศูนยฝึกผ่าตัดทั้ง 33 ศพมาจาก 5 โครงการคือ Precongress Workshop of the skull base surgery, Anastomosis Workshop, Total Knee Replacement Workshop on Cadaveric, Flaps of the upper extremity: Hand-on Cadaveric Workshop และ Endoscopic Sinus Surgery⁽²⁾

รูปที่ 1. แสดงแนวโน้มของจำนวนร่างกายที่ได้รับและการใช้ในแต่ละปีในระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ.2537-2541)

1. การอุทิศร่างกายอาจารย์ใหญ่นั้นเป็นความสมัครใจ ทำให้จำนวนอาจารย์ใหญ่นั้นมีจำกัด นอกจากนี้ยังมีคนจำนวนหนึ่งที่ไม่ทราบว่าสามารถอุทิศร่างกายเพื่อการศึกษาได้ ซึ่งปัญหาข้อนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องการประชุมสัมพันธ การประชุมสัมพันธที่ไม่ทั่วถึงอาจทำให้เสียโอกาสการอุทิศจากกลุ่มคนเหล่านี้

2. ความเข้าใจที่ผิดเกี่ยวกับการอุทิศร่างกาย เช่นเดียวกับที่ประสบในการขอรับบริจาคอวัยวะเนื่องจากมีคนจำนวนหนึ่งเข้าใจว่าการอุทิศร่างกาย เมื่อถูกตัดอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งไปศึกษา จะทำให้เมื่อเกิดในภพหน้า จะไม่มีอวัยวะส่วนนั้น ซึ่งจริง ๆ แล้วทางพุทธศาสนากล่าวไว้ว่า การประกอบกรรมดีในชาตินี้ จะทำให้คนผู้นั้นมีชีวิตสมบูรณ์พูนสุข สติปัญญาดี ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง⁽⁴⁾ ซึ่งกรรมดีอย่างหนึ่งก็คือ การอุทิศร่างกายเพื่อการศึกษาทางการแพทย์

3. การมีที่รับการอุทิศร่างกายหลายแห่ง เช่น โรงพยาบาลศิริราช โรงพยาบาลมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทำให้ผู้อุทิศร่างกายไปแจ้งความประสงค์ได้หลายแห่ง จำนวนแต่ละแห่งก็จะลดลง

4. เนื่องจากร่างกายของผู้เสียชีวิตจะต้องผ่านขั้นตอนการเตรียมเพื่อให้เหมาะแก่การศึกษา จึงมีข้อจำกัดบางประการในการรับร่างกายของผู้อุทิศ เช่น ต้องถึงแก่

กรรมไม่นานกว่า 24 ชั่วโมงยกเว้นแต่ได้ฝากไว้ในห้องเย็นของโรงพยาบาลแล้ว ต้องไม่ได้รับการผ่าตัดซึ่งทำให้เสียอวัยวะหรือแขนขา ต้องไม่เสียชีวิตจากโรคมะเร็งในช่องอกและช่องท้อง⁽⁵⁾ เป็นต้น รวมทั้งที่เป็นปัญหาอีกกรณีหนึ่งคือ ผู้อุทิศเสียชีวิตในต่างจังหวัดที่อยู่ไกลออกไป ซึ่งญาติต้องนำส่งเอง ทำให้เกิดความไม่สะดวกและทำให้สภาพร่างกายไม่เหมาะสมกับการนำไปศึกษา เนื่องจากถึงแก่กรรมแล้วนานเกินไป ทำให้เป็นทางที่สูญเสียร่างกายอาจารย์ใหญ่ที่ได้แจ้งไว้แล้วเป็นจำนวนไม่น้อย

5. หลังจากที่ได้รับร่างกายมาผ่านกระบวนการเตรียมเพื่อการศึกษาแล้ว ก็อาจมีปัญหาที่ทำให้ร่างกายมีสภาพไม่เหมาะสมในการนำไปใช้ ทั้งนี้ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับอุปกรณ์และงบประมาณที่ยังมีอยู่อย่างจำกัด อย่างเช่นในช่วงเดือน ต.ค. ถึง ธ.ค. 2541 มีร่างกายที่มีสภาพไม่ดีจากน้ำเสีย 21 ศพ ซึ่งนับเป็นการสูญเสียจำนวนไม่น้อย

คาดว่าสถาบันการศึกษาแพทย์อื่น ๆ ที่มีการเรียนการสอนหรือการวิจัยโดยใช้อาจารย์ใหญ่ ก็คงประสบปัญหาเหล่านี้เช่นเดียวกัน

แนวทางการแก้ไข

1. เพิ่มการประชุมสัมพันธให้มากขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนจากคณะแพทยศาสตร์และโรงพยาบาล

จุฬาลงกรณ์เพื่อให้ประชาชนได้ทราบข้อมูลข่าวสารมากขึ้น

2. ในการประชาสัมพันธ์นั้น ควรจะต้องให้ความรู้ที่ถูกต้อง เพื่อโน้มน้าวให้ผู้ที่เคยเข้าใจผิดหรือมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการอุทิศร่างกายเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

3. ในเวลาที่ผู้มาอุทิศร่างกายลงชื่อแสดงความประสงค์หรือในการประชาสัมพันธ์ ควรเน้นย้ำให้ผู้มาอุทิศและญาติทราบข้อจำกัดในการบริจาค การนำส่งร่างกาย รวมทั้งรู้วิธีในการเก็บรักษาสภาพร่างกายชั่วคราว และถ้าเป็นไปได้ควรประสานความร่วมมือกับโรงพยาบาลใกล้เคียงอื่น ๆ และเพิ่มบริการการรับร่างกายจากจังหวัดใกล้เคียง

4. พัฒนาหรือปรับปรุงวิธีการ อุปกรรมในการดองร่างกาย โดยได้รับการสนับสนุนจากคณะแพทยศาสตร์

ซึ่งหากปัญหาเหล่านี้ได้รับการบรรเทาหรือแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ จำนวนร่างกายที่อุทิศเพื่อการศึกษาแพทยคงจะมีมากขึ้นและสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาบุคลากรทางการแพทย์และการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาความรู้และวิธีการรักษาผู้ป่วยให้ก้าวหน้าและเหมาะสมที่สุด

สรุป

ร่างกายอาจารย์ใหญ่ในปัจจุบันได้รับการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในหลาย ๆ ด้าน ทั้งด้านการศึกษาฝึกอบรมและด้านการวิจัย เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในภาควิชากายวิภาคศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จะเห็นได้ว่าหลังจากมีการก่อตั้งศูนย์ฝึกผ่าตัดขึ้น ทำให้มีความต้องการใช้ร่างกายอาจารย์ใหญ่มากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด แต่จำนวนผู้อุทิศกลับมิได้เพิ่มเป็นอัตราที่เหมาะสม เมื่อเทียบกับความต้องการ เนื่องด้วยปัญหาหลายประการ จึงถึงเวลาแล้วที่จะต้องมีการแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคที่ทำให้มีการสูญเสียโดยไม่จำเป็นหรือการไม่ได้รับความร่วมมือในการขอรับการอุทิศร่างกายเท่าที่ควร ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อ

ให้ร่างกายอาจารย์ใหญ่มีประโยชน์ต่อวงการแพทย์มากที่สุดและคุ้มค่าที่สุด

การวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขที่ได้จากประสบการณ์ในคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนี้น่าจะเป็นประโยชน์ต่อสถาบันการศึกษาแพทย์อื่นที่มีการเรียนการสอนหรือการวิจัยโดยใช้ร่างกายอาจารย์ใหญ่ ซึ่งน่าจะประสบปัญหาดคล้ายคลึงกัน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณคุณถาวร เพชรอุดม เจ้าหน้าที่วิทยาศาสตร์ 3 ภาควิชากายวิภาคศาสตร์ ที่ได้ช่วยรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องในบทความนี้

อ้างอิง

1. มีชัย ศรีใส. ประวัติภาควิชากายวิภาคศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ปุชนียาจารย์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542: 79-80
2. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะแพทยศาสตร์. ศูนย์ฝึกผ่าตัดจุฬาฯ. ปุชนียาจารย์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542: 81-3
3. แพทยสภา. เกณฑ์มาตรฐานผู้ประกอบการวิชาชีพเวชกรรมของแพทยสภา พ.ศ. 2536. แต่หมอลิหม่อม. พิมพ์ครั้งที่ 4 (ฉบับแก้ไขครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2539: 77-8
4. สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช. ชีวิตนี้สำคัญนัก. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, 2535: 1-68
5. จุฬาลงกรณ์, โรงพยาบาล. ประกาศโรงพยาบาล จุฬาลงกรณ์ที่ 24/2540 เรื่องการรับอุทิศร่างกายเพื่อการศึกษาแพทย์. ปุชนียาจารย์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542: 93-4